

Peatoimetaja veerg

Peateema – Euroopa Liit

Aivar Jarne (RiTo 4), Riigikogu Toimetiste peatoimetaja, Riigikogu Kantselei pressitalituse juhataja

Riigikogu Toimetiste selle numbri üks peateema on Eesti ja Euroopa Liit. Kas saakski see olla teisiti, kui mõne kuu pärast ütleb Eesti rahvas Euroopa Liiduga ühinemise küsimuses oma otsustava sõna?

Teine rahvahääletus Eesti taasiseseisvuse 12 aasta jooksul on ühtaegu nii riigi tähtsaimale ja pikaajalisele poliitilisele valikule hinnangu andmine kui ka tuleviku üle otsustamine. Kui sellele lisada veel lähiaja otsus NATO-ga liitumise kohta, võib öelda, et Eesti astub alles nüüd uude sajandisse koos selle murede ja rõõmudega.

Olles mõlema tähtsa rahvusvahelise organisatsiooni eestois, teame juba, et nii need organisatsioonid kui ka kogu maailm pole enam niisugune, nagu ta oli veel näiteks neli aastat tagasi. Kui IX Riigikogu kokku tuli, oli tema põhimure, kuidas võimalikult paremini integreeruda seadusloome osas Euroopa Liiduga, pidada läbirääkimisi Euroopa Liidu liikmeksastumise üle ning üles ehitada NATO-sobilik sõjavägi. Eesti ei pidanud kuigivõrd pead murdma maailmapoliitika keerdkäikude üle. Kuid Jugoslaavia sõda, 11. september 2001 ning sellele järgnenud Afganistani ja Iraagi sõda on pannud Eesti hoopis teisiti vaatama maailma asjadele ja ümber hindama meie osa maailmas ja eriti muidugi Vanas Maailmas.

Kirjutised Euroopa Liidust

Riigikogu Toimetised ei jää samuti pealtvaatajaks muutuva maailma, Euroopa ja Eesti suhetes. Seekordsed kaastööd Euroopa Liidu teemal on eripalgelised. Riigikogu liikmed Marko Mihkelson ja Toomas Hendrik Ilves on oma analüüsidest keskendunud välispoliitilisele osale. Mihkelson käsitleb Eesti suhteid eurolliiduga parlamentaarsel tasemel. Ilves vaatleb uut Euroopat pärast 1. maid 2004 ning tõmbab tugevaid paralleele Euroopa Liidu uue idapiiri ning Samuel P. Huntingtoni raamatus "Tsiivilisatsioonide kokkupõrge" tõmmatud piiriga. See sageli valesi tõlgendatud julgeolekupoliitika uurija on joonistanud Euroopa piiri mööda murrangujoont, mille ümbruses on juba 15. sajandist alates aset leidnud kokkupõrked lääne- ja idakristluse vahel. "Üldjoontes jookseb Huntingtoni piir täpselt mööda uut Euroopa Liidu piiri," kirjutab endine välisminister ning nimetab selle mõttelise joone suureks Euroopa müüriks.

Seevastu Tartu Ülikooli võrdleva õigusteaduse professor Raul Narits analüüsib oma kirjutises, kas Eesti põhiseaduslikud väärtused jäävad Euroopa Liiduga ühinemisel ning põhiseaduse muutmisel rahvahääletusel ikka alles. Ta jõuab järeldusele, et olenemata rahvahääletuse tulemustest jääb Eesti põhiseadus uues Euroopas kestma. Samas aga tuleb Naritsa meelest avardada meie kõigi tunnetusulatust selle kohta, mida endast kujutab meie põhiseaduse esimene paragrahv, milles sätestatakse suveräänsus. "Põhiseaduse esimene paragrahv fikseerib selle, et Eesti rahva riiklik enesemääramine on printsipiis võõrandamatu ja säilib

mis tahes väliste liitude läbi. Olime juriidiliselt olemas okupatsioonirežiimideest hoolimata, seda enam saame olla suveräänsed liidus, millesse astumine saab toimuda ainult rahva mandaadi alusel. Ja need, kes näevad sellises sammus tagasikäiku ning tõmbavad paralleele Nõukogude Liiduga, ei adu täie selgusega, et Nõukogude Liit polnud õigupoolest mingi liit, vaid tüüpiline impeerium," kirjutab ta. (Keda huvitab veelgi detailsem käsitlus põhiseaduse ja Euroopa Liidu õiguse teemal, võiks lugeda ka Julia Laffranque'i tööd "Eesti põhiseadus ja Euroopa õiguse kooselu" ajakirjas Juridica III/2003, lk 180–190.)

Narits toob esile ka õiguslikke probleeme, millega Eesti pärast liitumist hakkab kokku puutuma. Lühidalt öeldes taanduvad need võtmeküsimuseks Euroopa Liidu õiguse Eesti territooriumil kohaldamise aluste reguleerimisest.

Huvitavalt võtab Euroopa Liiduga liitumisläbirääkimiste käigu ning ühinemislepingu sõlmimise kokku Eesti pealäbirääkija ning välisministeeriumi asekancler Alar Streimann. Tema sõnul on Eesti läbirääkimisprotsessis Euroopa Liiduga saanud unikaalse ja hindamatu kogemuse, osaledes mitmeid aastaid Euroopa riikide omavaheliste suhete keeruka, kulissidetaguse igapäevaelu tundmaõppimisel. "Lahendused, mida saavutasime, on meie endi omad ja tunneme nende üle uhkust; vead, mis tegime, tuleb samuti omaks tunnistada, sest elame ja näeme nende vigade põhjusi iga päev enda ümber," nendib Streimann. Ta toob esile ka korduvaid olukordi, kus tuli võtta seisukoht küsimustes, mis polnud Eestis erinevatel põhjustel selgeks räägitud. "Tuli ette olukordi, kus poliitikud, kes kodus olid nõudnud läbirääkijatel karedalt mõnes konkreetses küsimuses lahendusi, unustasid oma väliskohtumisel ja –visiitidel kergekäeliselt (arvakes nii) neid nõudmisi poliitilise kahurväena toetada." Kuid, nagu Streimann ise kirjutab, ei olnud neil mõrupillidel otsustavat kaalu ja nad on ununenud.

Tuleb tõdeda, et kõigis Euroopa Liitu puudutavates kaastöödes on märgata ka kriitilisi seisukohti kas siis praeguse Euroopa Liidu või tuleviku Euroopa aadressil. Kuid see pole täielikult eitav või lammutav kriitika, mida on tunda Eesti euroskeptikute sulest ilmuvatest kirjutistest ja näha esinemistest. Erinevalt Euroopa Liidu pooldajatest ei suuda euroskeptikud asetada end vaatleja rolli, kes suudab eristada ka muid värve kui must ja valge. "Kujutada aga situatsiooni endale ette sellisena, et uues Euroopas pole probleeme või et Eesti elu uues Euroopas on probleemidest vaba, on asjade lubamatu lihtsustamine," väitena ei kuulu mitte mõnele meie tuntud euroskeptikule, vaid hoopis eespool tsiteeritud Raul Naritsale.

Parlamentide Euroopa

Omaette valdkond on muidugi rahvusparlamentide roll Euroopa Liidus ning meile loomulikult erilise tähendusega Riigikogu ja Euroopa Liidu vaheline. "Senised ühinemisprotsessid on näidanud, et Euroopa Liiduga liitumisel tugevneb riigis täitevvõimu roll," kirjutab Riigikogu Euroopa asjade komisjoni nõunik Olev Aarma. Ta väidab, et Euroopa Liidu puhul on tegemist ühest küljest välispoliitika teostamise tavadele tugineva protsessiga, kus seni on olnud valitsusel suhteliselt suurem osatähtsus, ning teisalt mõjutab Euroopa Liit iga liikmesriiki iga päeva tunduvalt sügavamalt, kui seda teeb välispoliitika.

Uuringud on näidanud, et pärast liitumist sõltub parlamendi roll suurel määral ka riigis enne liitumist tavaks olnud täitevvõimu ja seadusandliku võimu suhetest. Kui riigi seadusandlikul kogul oli enne liitumist suhteliselt nominaalne roll, s.t ta kinnitas võimul oleva valitsuse otsused ja nendega seotud ettepanekud, on ka pärast liitumist vähe tõenäone, et parlament saab senisest suurema osatähtsuse otsuste tegemise protsessis.

Parlamendi rolli suurenemisest on rääkinud oma sõnavõttudes nii praegune kui ka eelmine Riigikogu esimees. Toomas Savi rõhutas konverentsil "Eesti ja Euroopa Liit" möödunud aasta 31. oktoobril Tallinnas, et üha tähtsamaks küsimuseks muutub pädevuste jaotamine liikmesmaade ja riigiüleste institutsioonide vahel. "Kuidas määrata liidu liikmesriikide ühiste huvide valdkonda? Kuidas määrata kindlaks, mis jääb liikmesriigi ainupädevusse ja mille puhul tuleb liikmesriigil alluda ühistegevuses väljakujundatud poliitikatele? Tegemist on rahvusparlamentidele väga tähtsa teemaga, kuivõrd iga otsus reguleerida üht või teist küsimust Euroopa Liidu tasandil tähendab ühtlasi seda, et rahvusparlament loobub antud valdkonnas oma suveräänsetest otsustusõigustest. Enesestmõistetavalt ei saa neid otsuseid teha rahvusparlamente kaasamata," ütles Savi ning lisas, et Riigikogu rolli määramine on osa meie liitumissettevalmistustest ja Euroopa Liiduga liitumise referendumiks valmistumisest.

Oma 29. aprilli kõnes Euroopa tuleviku teemal Brüsselis nentis Ene Ergma, et rahvusparlamentide roll peab olema määratud nii, et kodanikud tunneksid, et nende huve arvestatakse. "Lisaks sellele, et kasvab parlamentide kontrolli roll valitsuste ning valitsuste esindajate üle Euroopa institutsioonides, tuleb parlamentidele anda Euroopa Liidu tasemel ka teatud otsustusõigust."

Järeldusele, et tunduvalt tuleb suurendada rahvusparlamentide osa, on tulnud ka Tartu Ülikooli õigusteaduskonna doktorant Mario Rosentau oma uurimistöös "Milline võiks olla Euroopa konstitutsioon?", mis pälvis eelmisel aastal esikoha Euroopa Õigusakadeemia konkursil "Euroopa konstitutsiooni väljakutsed". Autor selgitab, et on olemas suund rahvusriiklike täitevvõimude kujunemisele üleeuroopaliku seadusandliku võimu teostajaks ja et see on ohtlik tendents. "Valitsuste otsuseid Euroopa Liidu küsimustes võib vormistada nii, et need ei lähe parlamentaarsetele arutelule, ja nõukogu otsuseid võib formuleerida piisavalt umbmäärastena, jätmaks erinevaid tõlgendamisvõimalusi," kirjutab ta. Rahvusriikide valitsused võiksid põhimõtteliselt kehtestada sellise üleeuroopalise õiguse, millega saaks piirata rahvusparlamentide seadusandlikku võimu. Seega on olemas hüpoteetiline võimalus täitevvõimu poolt seadusandliku võimu haaramiseks Euroopa institutsioonide kaudu.

Selle vältimiseks tulebki Rosentau arvates tuntavalt suurendada rahvusparlamentide osa nii Euroopa Liidu seadusandlikus protsessis kui ka täitevvõimu kontrollimisel. Saadav efekt oleks täiendav, sest parlamentarismi tugevdamine Euroopa Liidu tasemel on põhjendatud muudegi argumentidega, ennekõike rahvusriikliku põhikorralduse säilitamisega.

Seega on meie huvides parlamendi osatähtsuse tõstmine ning vastava arusaamise viimine ka Euroopasse.

Ootus ja lootus

Riigikogu esindajad osalevad praegu aktiivselt Euroopa tulevikku suunava konvendi ning vaateajatena europarlamendi töös, kus käsitletakse ka rahvusparlamentide rolli küsimusi. Nagu tõdeb Riigikogu liige ja europarlamendi vaateaja Eiki Berg 15. mai Postimehes: "Mida aktiivsemad Eestist lähetatud vaatejad on, seda rohkem on lootust Eesti üleminekuperioodi huve kaitsta."

Üleminekuperioodi lõpp pole enam kaugel. Meile lõpeb see kahes osas: 14. septembri 2003 rahvahääletusega ning sellele järgneva Euroopa Liiduga ühinemisega 1. mail 2004. See on nii ootuse kui ka lootuse aeg.